

MOHÁCS KÉPZŐMŰVÉSZETI REPRESENTÁCIÓJA

Mohács-500 konferencia, Tomori Pál Főiskola, Budapest, 2026. augusztus 29.
Lakatos Adél (PhD), főisk. docens (TPF), levéltáros (KFL)

Tézisek

1. Jelenlegi ismereteink szerint nem maradt fenn sem a mohácsi csatáról, sem a csata helyszínéről hiteles szemtanúk által készített ábrázolás.

2. Számos Moháccsal kapcsolatos, különféle technikával készült (festmény, metszet, sokszorosított grafikai lapok) ábrázolás ismert. Ezek a művek saját koruk Mohács-képének lenyomatai.

3. A mohácsi csata értelmezése folyamatosan változott a következő évszázadokban. Ez hatással volt képzőművészeti megjelenítésükre.

4. A 18. század végéig zömében külföldi megrendelésű Mohács-ábrázolások készültek. A 18. század első harmadától már magyar megrendelések is előfordultak. A hazai Mohács-emlékezet felújítói a magyar klérus soraiból kerültek ki.

5. Az elkészült műveket két csoportba oszthatjuk: a.) a mohácsi csata ábrázolásai előképek alapján, oda nem illő elemekkel vagy szimbolikus részletekkel. b.) Rekonstrukciós kísérletek hiteles források alapján.

6. A 19. századi történeti festészet az ekkor születő magyar nemzeti narratívában szereplő fontosabb eseményeket örökítette meg, pl. a mohácsi csatát.

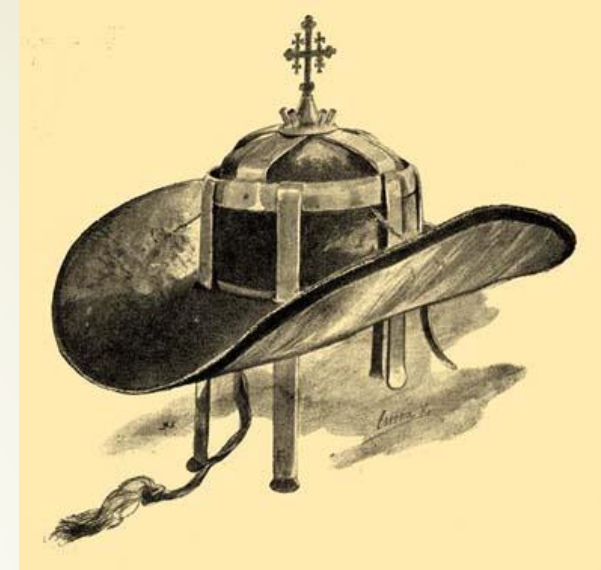
7. A mohácsi vész egyik felelősenek korábban kikiáltott Tomori Pál kalocsai érsek rehabilitációja a 19. század végére történt meg. 1821-ben Kisfaludy Károly még így írt róla Mohács c. versében: „Tomori! büszke vezér! mért hagytad el érseki széked; Nem halt volna hazánk dísze, virága veled”. Tomori ábrázolásaival az 1896. évi, millenniumi kiállításon találkoztunk először.

CSAK ILLUSZTRÁCIÓ!

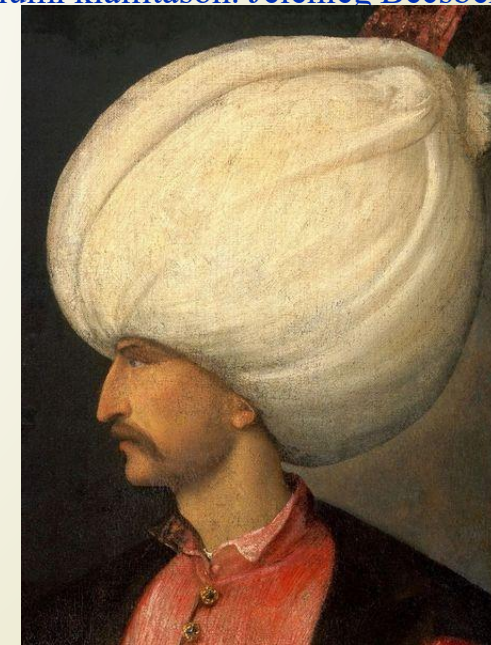
A mohácsi csata értelmezésének változásai

KONTEXTUS

- ▶ Birodalmi keretezés: A csatát követően azonnal megindult a Habsburg propaganda, mely a birodalom hatalmi törekvéseit támasztotta alá a vizualitás eszközeivel. Ennek következtében, pl. szertefoszlott Európában a magyarokról addig élő, a kereszténység védőbástyái” kép. A propaganda ugyanis azt terjesztette, hogy a magyarok maguknak köszönhetik a csapást, mert nem készültek fel a háborúra, hagyták meghalni királyukat, széthúztak, elfordultak Istentől.
- ▶ A 16-17. században volt egy szakrális értelmezése is Mohácsnak, úgy tekintettek Mohácsra, mint a közösségi bűnök következményére.
- ▶ Megindult a bűnbak keresés: ideális célszemélynek bizonyult Szapolyai János erdélyi vajda és Tomori Pál kalocsai érsek, a magyar seregek egyik fővezére (a másik Szapolyai János testvére, György volt)

Főpapi harci kalap. Mohács térségében került elő. A mohácsi csatában a magyar főpapság soraiból 11 fő vett részt az ütközetben. Közülük 7-en maradtak ott a mohácsi csatatéren. 1896-ban bemutatták a millenniumi kiállításon. Jelenleg Bécsben található.

KONTEXTUS

- A 17. század végén újabb birodalmi keretezést kapott Mohács értelmezése. 1687-ben, a korábbi csata helyszínéhez közel került sor az ún. nagyharsányi (szársomlyói) csatára. Az európai egyesült keresztény seregek megsemmisítő csapást mértek a törökökre. Az ütközetet második Mohácsként kezdték el emlegetni és párhuzamos szerepeltették a kettőt, az isteni igazszolgálatás működésének példájaként.
- A Habsburg-propaganda a két csata együttes szerepeltetésével azt hangsúlyozta, hogy ők teremtették meg a lehetőségét a keresztény állam renovatiojára, övék az érdem. Ez azért távol állt a valóságtól.
- A 18. század első harmadától jelentek meg a hazai megrendelésű művek. A Mohács- emlékezet hazai megújításának első kezdeményezői a magyar klérus tagjai voltak. A katolikus vallásgyakorlat előtérbe helyezte a lelkipásztori szempontokat, mint pl. az ütközetben elhunytak lelki üdvéért végzett engesztelő miséket.

A mohácsi, Csataféri, másnéven Kálvária-kápolna.
Építető: Király József pécsi püspök. 1816, átépítve
Hild József tervei alapján 1856-1860 között.

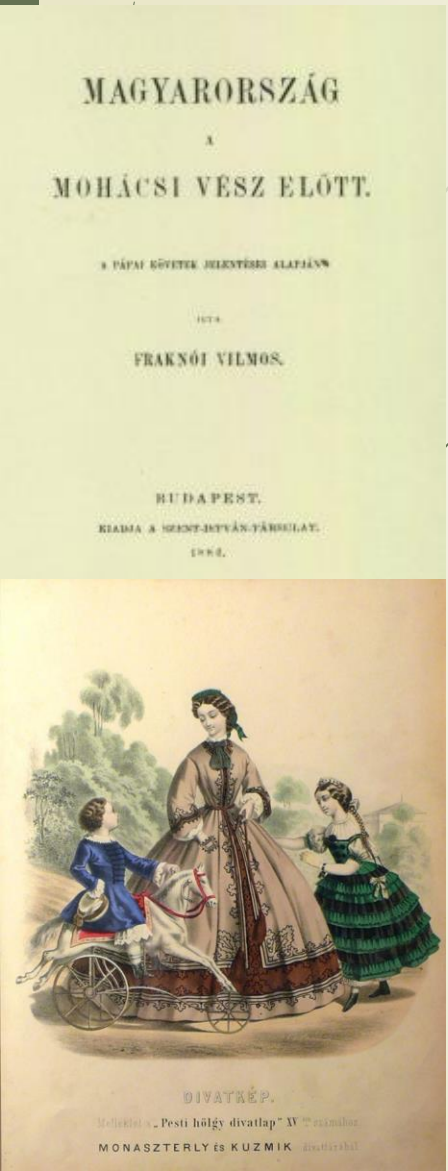

Marastoni Antal-Rusz Károly: A Csele-patak melletti malom, II. Lajos halálának feltételezett helyszíne.

Keresztelő Szent János fővétele. Oromzati kép,
Keresztelő Szent János Fővétele templom,
Avignon. Ünnepe, augusztus 29. a mohácsi csata
emléknapja lett.

KONTEXTUS

- A 19. században jelentős változás következett be a mohácsi csata megítélésében. A nemzeti keretezésben a mohácsi vésznek a legtragikusabb következménye az ország politikai önállóságának elvesztése lett, vagyis a három évszázadig tartó idegen uralom (oszmán, majd Habsburg). Ennek következtében vált a mohácsi csata a nemzet történetének kulcsfontosságú eseményévé, mérföldkövévé, amelyhez viszonyítva értelmezték a magyar történelem további eseményeit. Ennek fényében érthető meg, hogyan állították párhuzamba és élték meg vissza-visszatérő sorscsapásként a történelmet: 1848-1849-es szabadságharc bukása, Trianon.
- A 19. századi romantikus történetírás úgy tekintett Mohácsra, mint a magyarok bűnei miatti bűnhődés helyszínére, a magyarságnak ugyanis szüksége volt az ilyen végzetes kimenetelű eseményekre ahhoz, hogy összefogjon. A hazafias és szakralizált értelmezés összekapcsolódott. A kortársakat az a kérdés foglalkoztatta, hogy a hazáért Mohácsnál meghaltak véráldozata révén nyerhet-e a nemzet bűnei alól feloldozást? Remellay Gusztáv így írt a *Pesti Hölgy c.* divatlapban 1864-ben: *„A mohácsi hősök siettek a király zászlói alá s vonultak le Mohácshoz, hogy habár elhagyatva a többiektől nem képezhetnek áttörhetetlen gátot Szoliman csordái ellen, legalább vértanúi haláluk által engesztelő áldozatot mutassanak be a nemzetüket méltán elítélt Mindenhatónak”.*

KONTEXTUS

- A Mohács-1849/49 sorba illeszkedett az 1920. évi trianoni békediktátum.
- 1926-ban a mohácsi csata 400. évfordulója alkalmából tették le a mohácsi Fogadalmi templom alapkövét. A templom és a két oldalán elhelyezkedő árkádsor kialakításánál trianoni elemeket is találhatunk. Az épület alapjaiban háromezer magyar község, ötvenkét város és huszonöt megyeháza udvarából felvett egy-egy kg-os emlékföld-csomagokat helyeztek el, ezzel is jelezve a nemzeti összefogást. Ismét visszatért a két mohácsi csata összekapcsolása: az egyik árkádsor az 1526. évi, a másik az 1687. évinek állított volna emléket. A baloldali árkádsor oszlopai Csonka-Magyarország megmaradt megyéit jelképezték volna. 1929-ben kezdték el a bizánci stílusú katolikus templom építését és csak 1940-re készült el.
- Mohács és Trianon párhuzamba állításával találkozhatunk a megjelent évfordulós emlékkötetben. Fischer Béla, Baranya vármegye alispánja a kötetben lévő versében ezt így fogalmazta meg:

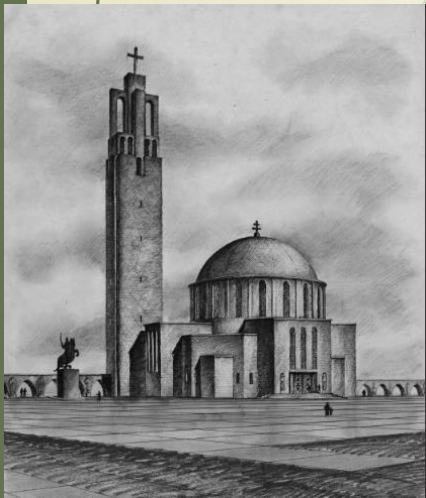
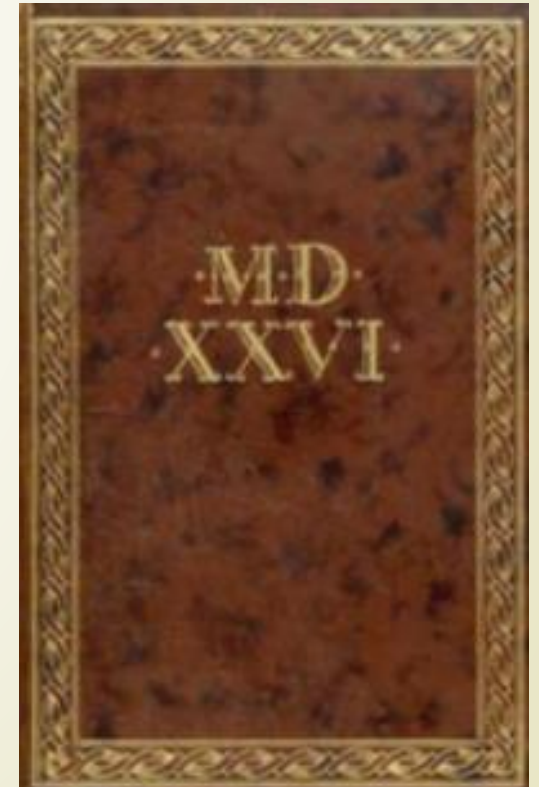
„Vándor! Elestünkön ne ejtsél kishitű könnyet.

Vérünk hullása áldozat a honért.

Gyászemlékű Mohács örökébe jött Trianonnak

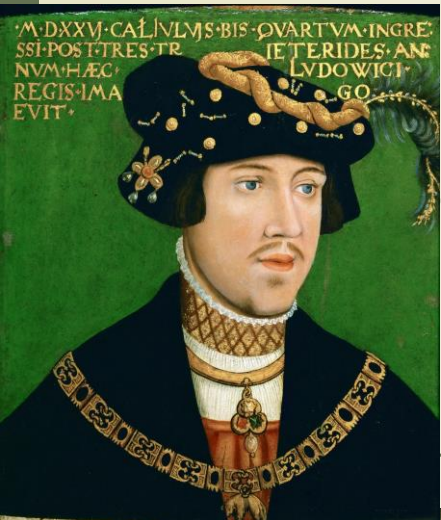
Átkai ellen fel az egekbe kiált”.

Árkay Aladár-Árkay Bertalan: A mohácsi fogadalmi templom látványterve és a megvalósult állapot.

II. Lajos portréi

Ábrázolások

Hans Krell: II. Lajos.
1522 körül.
Kunsthistorisches
Museum, Bécs

Barend van Orley után, 1526 után. Olaj, tölgyfa. Szépművészeti Múzeum, Budapest.

- Az uralkodó halála után feltűnően nagy számban készültek portréi. A Habsburg-propaganda a trónigényük vizuális alátámasztásához felhasználta Lajos alakját.
- A törökellenes harcok propagandájában is jól hasznosítható volt a mártírhalált halt király ábrázolása, akit miles Christiként, martyr Christiként is emlegettek. A hazai elit egy része épp a törökök elleni segítségnyújtás reményében fogadta el a Habsburgokat.
- Mintha egyfajta szentté avatási szándék is állt volna II. Lajos ábrázolásainak hátterében. Megerősödött a hazájáért a csata előtt tudatosan mártírhalálra készülő király képe. Sárffy Ferenc győri várkapitány, aki ott volt a holttest megtalálásánál, pl. arról számolt be levelében, hogy a test csodálatos módon romlatlanul került elő. Ez a fordulat középkori hagiográfia kedvelt eleme volt.
- Az uralkodó portréin megfigyelhető, hogy öregítették őt, már nem egy 20 éves ifjúként ábrázolták. Habsburg Máriával együtt ábrázolva nagyjából egykorúnak tűntették fel őket.

Christoph Füssl mohácsi emlékérmé, 1531 körül.
Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára, Budapest.

- 1531 körül készült Christoph Füssl, körmöcbányai éremvész emlékérmé, mely II. Lajost és az özvegy Habsburg Máriát ábrázolja, aki ekkor már a felirat szerint Németalföld helytartója volt. Az uralkodót itt már nem 20 éves ifjúként láthatjuk. A másik oldalán pedig egy csatajelenet látható, a vágató török könnyűlovasok és ágyúk fogják körbe a páncélos magyar sereget. A király visszahőkölő lován ül. A ló páncélján lengyel sas és cseh-magyar címer látható. II. Lajos lengyel és cseh király is volt.

A minta: Raffaello Lorenzo
Medici portréja. 1518.
Amerikai magángyűjtemény.

Paolo Giovio: Elogia
virosum bellica virtutae
illustrium. II. Lajost
ábrázoló metsztet. 1575,
Bázel.

Cristofano dell'Altissimo:
II. Lajos. Uffizi, Firenze.
A kép a Paolo Giovio
gyűjteményében lévő II.
Lajos ábrázolás másolata.

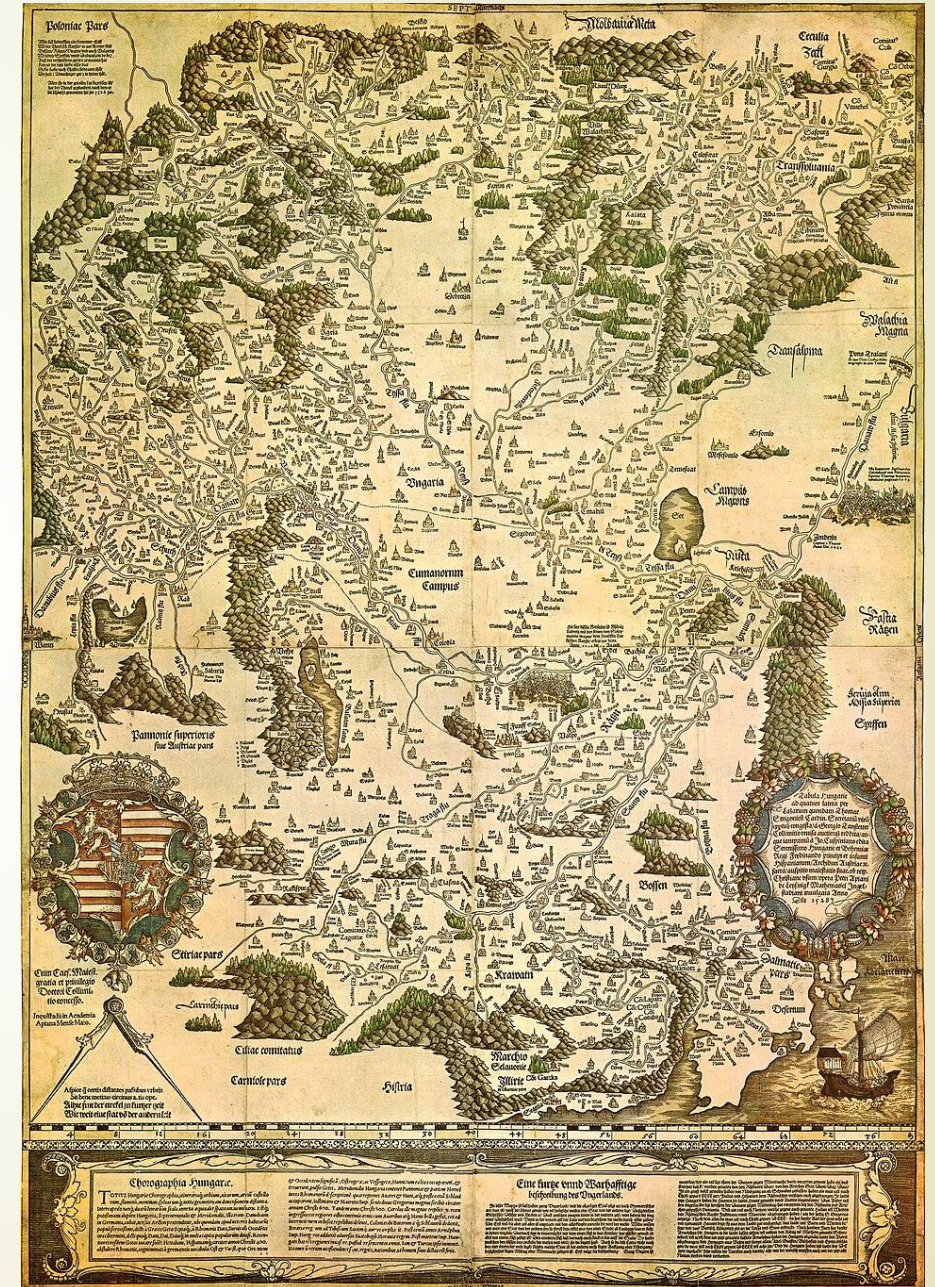
II. Lajos poszthumusz portréja. 16. század
közepe, ismeretlen itáliai festő.
Szépművészeti Múzeum.

Ábrázolások

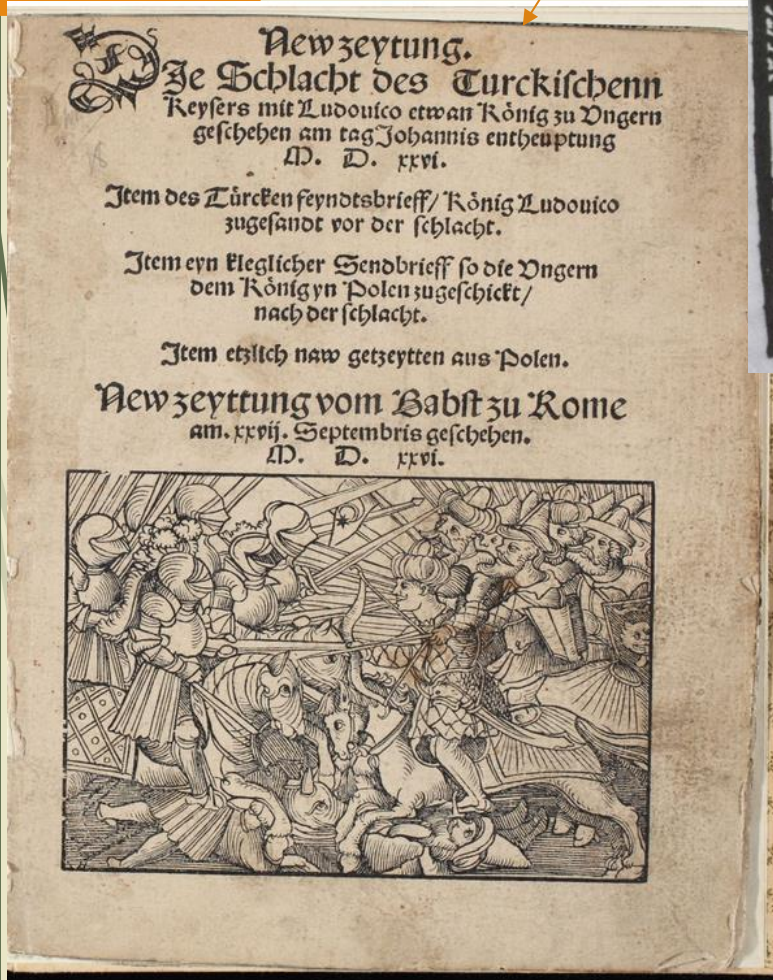
This is a historical map, likely from a 16th-century German travelogue, depicting the region around Kolosha (Kolosha). The map is oriented with North at the top. A large, detailed battle scene is circled in red in the center-right, showing numerous soldiers, cannons, and flags. To the left of this scene, a river flows from the top left towards the bottom left. Several towns are labeled in German, including Kolosha, Eolna, Segyarad, Baiba, and others. A large text block in the upper right corner provides context, mentioning King Ludwig and the Ottoman Empire. The map is drawn in a simple, illustrative style typical of early modern cartography.

Die bey diffin Kreutze ist König Ludwig mit den seinen von Solymanno magno/ dem Tzweyten Türckischen Kayser/ erlozt worden.
Anno 1540 die 11. Augusti

A mohácsi csata ábrázolása egy Lipcsében és egy Kölnben kiadott újság címlapján. 1526.

Ábrázolások

A török hódítások bemutatása várostrom formájában a „Hernach volget des Bluthundts ...” c. német röplap-sorozat egyik darabján. 1526. OSZK, Budapest.

- A korabeli Európa nagy érdeklődéssel és aggodalommal várta a Kelet-Európában zajló törökellenes harcok híreit. Az aktuális híreket különféle, zömében német nyelvű újságok (Neue Zeitung), röplapok, ill. sokszorosított grafikai lapok szállították. Kiadásuk központja Nürnberg volt, de megjelentek más német városokban, úgy mint Lipcse, Drezda, Augsburg, ill. Bécsben is adtak ki ilyet. Ezek célja a tájékoztatáson túl, a lakosság török ellenes egységfrontjának fenntartása volt. Nem teljesen alaptalanul ugyanis tartottak egy esetleges európai török inváziótól.
- Ezekben a médiumokban a mohácsi csata ábrázolásához ún. katonai zsánerképeket használtak fel, melyek csatajelenetet, várostromot stb. ábrázoltak. A csatajeleneteket, más csatákhoz is felhasznált metszetekkel illusztrálták. Rendszerint a magyar páncélos nehézlovasság és a török könnyűlovasság összecsapását mutatják be. Ez a mohácsi csata egy elterjedt ábrázolásává vált.

Als man zalt Tausent fünffhundert vierzigt
Vnd in dem sechs vnd zweingigsten Jar
Des Herfimonats an fünfften tag
Solt man in Hungern grofse flag
Wie der Türck war in dem lande
In dem sich der König rüft zühant
Vns hilffet er auß schreyen
Denn den Türcken mocht verreyben

Schickt Boeschafft in das Behemer land
Da wurden im zu geschick zühant
Dey zweingig Tausent man
Die auff Ofen zugen von stundant
Begunden jr leger da schlagen
Vn die schlacht mit dem Türcken anzufahen
Mit seinem volck da was im gach
Denn Türcken vnter die augen so ch

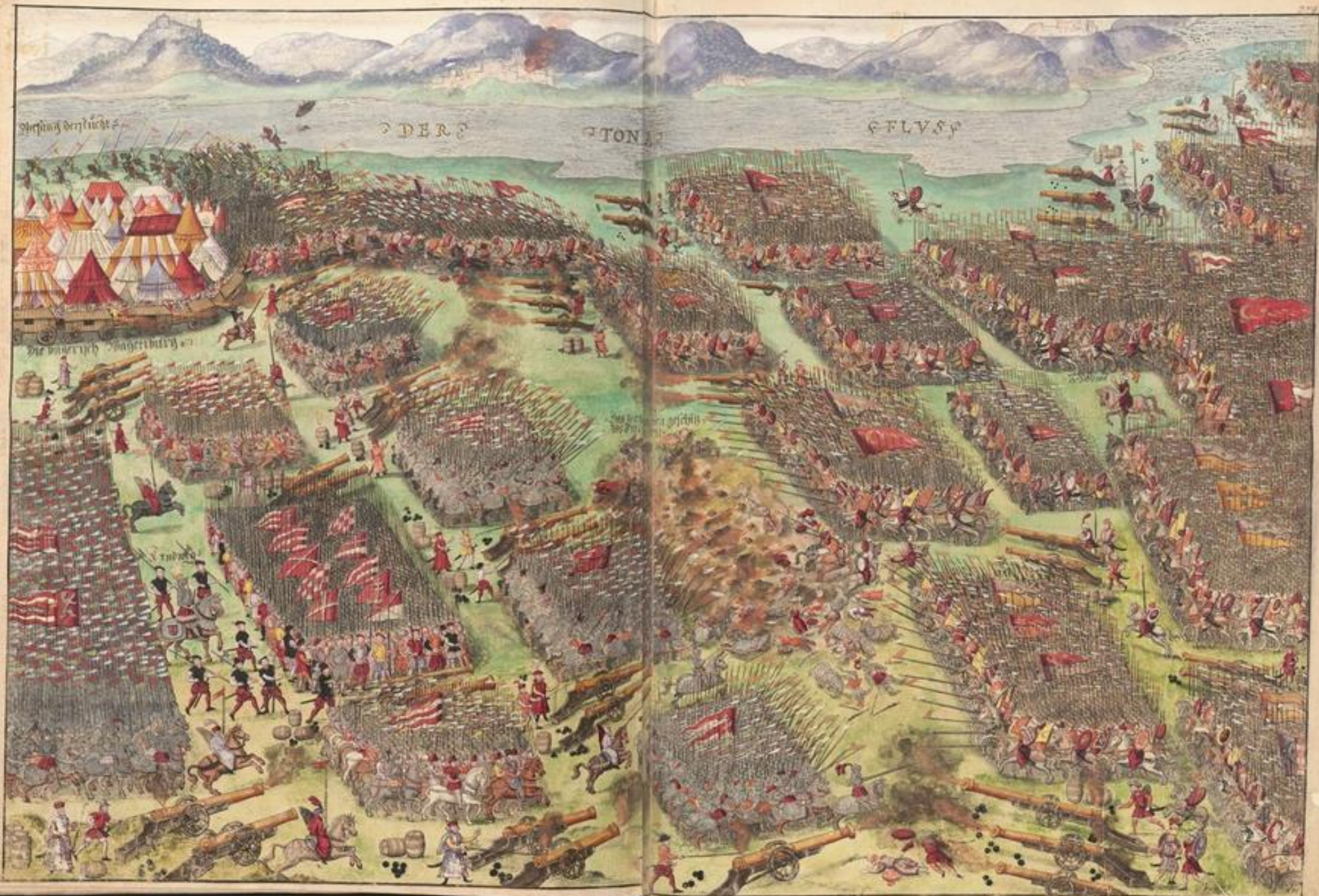
Wol auff Mahaycher bayd
Da geschach ma nchem Chajim layd
Wol durch han en vnd stichen
Dawon jr hertze so ocht zubrechen
Vor solchen jan er vnd schencken
Erst hieß der Türck mit im an züherten
Das er war erst worden gewar
Wie der Hunen nicht kein ordnung gar

Do zoch er mit macht auff sie daher
Mit zwey hundert tausent oder mehr
Vnd thet jr vil zu tode schlagen
Vnd auch ein güten teyl wenigen
König Fürsten vnd Herren wol bewert
Zweingig tausent blieben da verfert
Dierhalb hundert wurden gefangen
Gar redlich vnd außersine manen

Do der Hunger die schlacht verlor
Nam im der Türck all sein veld glichor
Vnd eylet auff Ofen die fiste Stet
Die nam er ein gar diat
Darnach er sie verbrant
Got von vns diesen kaiser wunt

Ismertek a mohácsi csata részletesebb ábrázolásai is. Ezeknél is használtak előképeket, de egyes részleteket aktualizáltak.

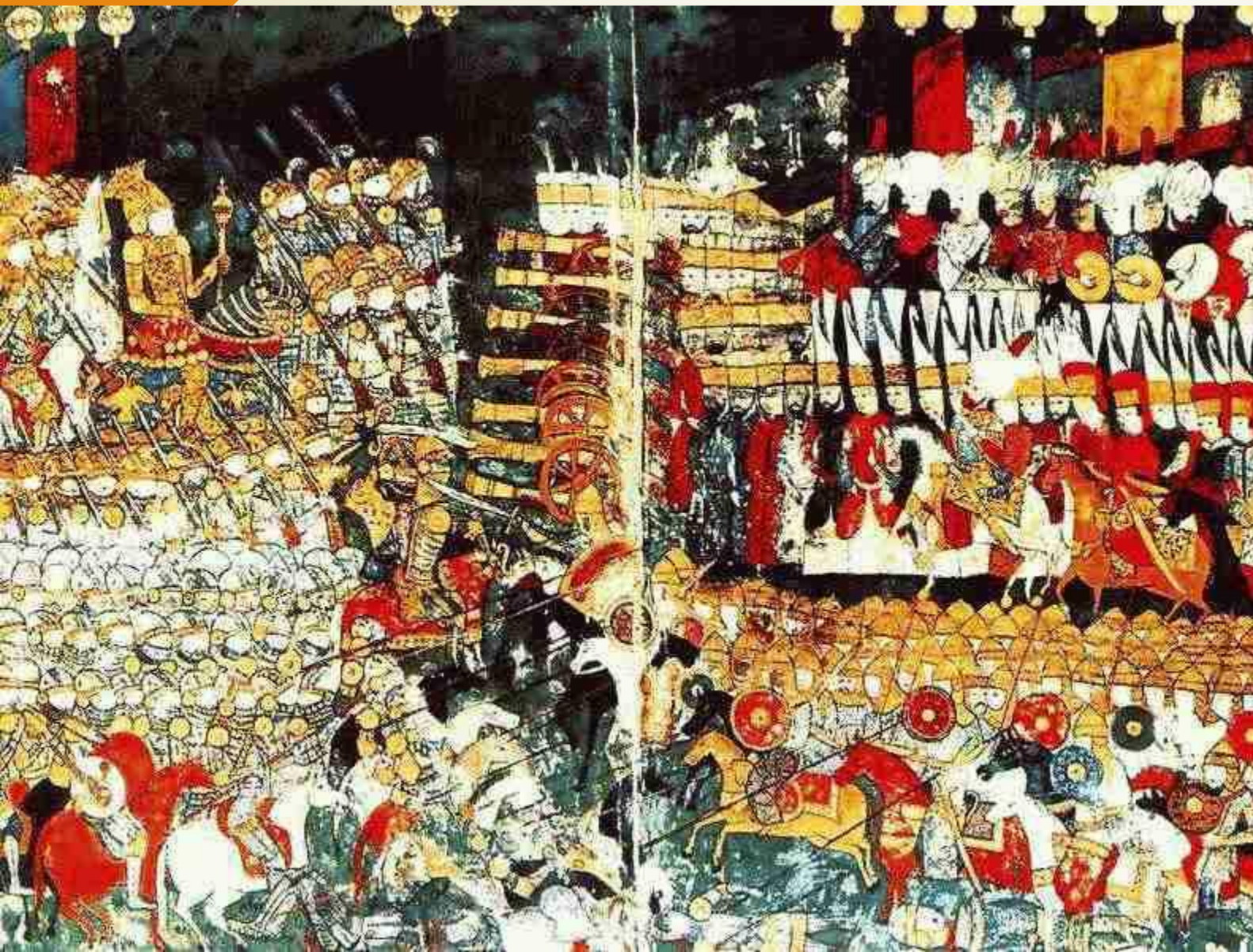
A bambergi Staatsbibliothekban őrzik az itt látható metszetet. 1526-ban, a csatát követően készült. Láthatóak rajta a cseh zászlót tartó katonák, II. Lajos, aki cseh király is volt, innen is kapott segítséget.

Ehrenspiegel des
Hauses Österreich,
Clemens Jäger,
Augsburg, 1559.
München,
Staatsbibliothek.

Török minatúrák

Ábrázolások

- Számos, a győztes szemszögéből készült török miniatúra is ismert, melyeket az isztambuli Topkapi Szeráj Múzeumában, vagy más gyűjteményekben, pl. a bécsi Staatsbibliothekben őriznek.
- Ilyen a Bécsben őrzött, Dzelálzáde Musztafa *Az országok osztályai és az utak* c. munkájának, 1575-ben kiadott példánya, melyben a mohácsi csata ábrázolása is megtalálható. Bal oldalon a magyar sereg látható, a lovon ülő II. Lajos páncélos alakjával. A jobb oldalon pedig a török csapat áll, Szulejmán lovon ül itt is. Középen ágyúk állnak. A kép alsó részében ádáz küzdelem folyik. Stilizált öltözeteket láthatunk, természetesen eltérő jelleggel. II. Lajos öltözete a korban elterjedt keresztény uralkodó-ábrázolásokat követi.

18. századi ábrázolások

August Rummel: Mohácsi csata.
1756-1758. Bécsi Magyar
Nagykövetség, korábban Erdélyi
Udvari Kancellária.

Esterházy László Pál pécsi püspök
1787 körül, a nagyharsányi csata
centenáriuma alkalmából rendelte
meg Dorfmaister Istvántól az első
és második mohácsi csata, ill. II.
Lajos háromnegyed alakos
portréját.

Konrad Seusenhofer: II. Lajos gyermekpáncélja,
1515 körül. Bécs, Kunsthistorisches Museum

Kolman Helmschmid: II. Lajos tornasisakja. 1522–1525 körül. New York, The Metropolitan Museum of Art

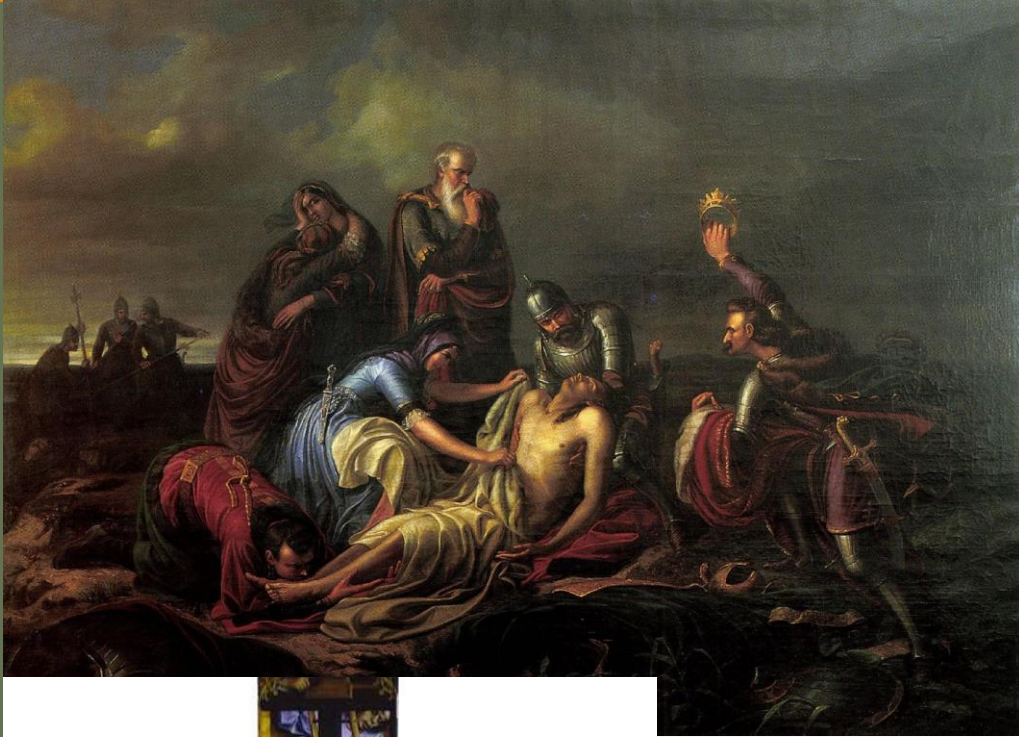

Jörg Seusenhofer: II. Zsigmond Ágost páncélja. 1533, Krakkó, Wawel

19. századi történelmi festészet képei

Temetésképek

Orlai Petrich Soma: II. Lajos holttestének megtalálása. 1851. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest.

Rogier van der Weyden:
Krisztus levétele a
keresztről. 1435-1438.
Prado, Madrid.
Korábban Habsburg
Mária gyűjteményéhez
tartozott.

A 19. századi történelmi festészetnek köszönhetően megszülettek a magyar történelem fontosabb eseményeinek ábrázolásai. 1849-1867 között a magyar történelmi festészet lényegében elkészíti azt a kánont, amelyet a mohácsi csatával kapcsolatban azóta is látunk magunk előtt. Ezek a képek a magyar nemzet allegóriái lesznek, melyek széles körben ismertté váltak. A sajtóban reprezentatív műmelléklet is megjelent róluk, és sokszorosított grafikai lapok formájában meg is lehetett ezeket vásárolni.

Az ún. temetésképek II. Lajos holttestének megtalálását, a csatatéren holtan heverő vitézek eltemetését ábrázolták. A reformkori költészetben megjelenő önostorozó, bűnbánó attitűd és a hősök iránti tisztelet, vallásos áhítat látható ezeken a festményeken.

Előképük bibliai ábrázolások voltak, mint pl. Krisztus keresztre feszítése, siratása, levétele a keresztről és a Piéta-jelenetek. Az átvett és ismert bibliai elemeket a nézők biztosan be tudtak azonosítani. Ezek a művek Krisztus halálát és áldozatát állították párhuzamba II. Lajos sorsával, aki a keresztény hitért életét áldozó mártírrá vált. Fontosabb szakrális elemek: A halott előtt, körül imádkozó alakok láthatóak gyakran. A holttest kiemelésében segédkező emberek csoportja térdel az uralkodó holtteste mellett. A kiemelést segítő deszka, a lepedőbe csavart holttest a Krisztus levétele a keresztről kompozíciókkal mutat rokonságot.

Ez az ábrázolás összekapcsolódott a korszakban egyre fontosabbá váló, szentnek tartott nemzeti függetlenség gondolkörével, a van még remény, feltámadás eszméjével.

Temetésképek

- A mohácsi csatához köthető nőalakok képzőművészeti megjelenítésével, Habsburg Márián kívül csak a 19. században találkozunk. A század elejétől körvonalazódott a magyar női hősi pantheon. Tagjai voltak pl. az egri és szigetvári nők is, és idekerült Perényiné Kanizsai Dorottya alakja is. Ábrázolásánál Szűz Mária orans, könyörgő kéztartású alakját vette alapul Orlai Petrich Soma.

Orlai Petrich Soma: Perényiné temeti a mohácsi csata halottait. 1859 körül. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest.

Székely Bertalan II. Lajos tetemének feltalálása. 1860. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest.

A képen jól látható, hogy Székely törekedett a történeti hitelességre. II. Lajos fejének megfestéséhez az uralkodó 16. század elején készült, jelenleg a brüsszeli Musée des Beaux-Arts-ban található portréját használta fel.

Csataábrázolás

- A mohácsi csata elevenedik meg Than Mór és Székely Bertalan képén, melyeken a visszavonhatatlan, végleges pusztulást érzékeltették a fényviszonyokkal, a gomolygó füsttel.

Than Mór: Mohácsi csata. 1856.

- Művének központi témája a hőiesen küzdő magyarok emléke volt.

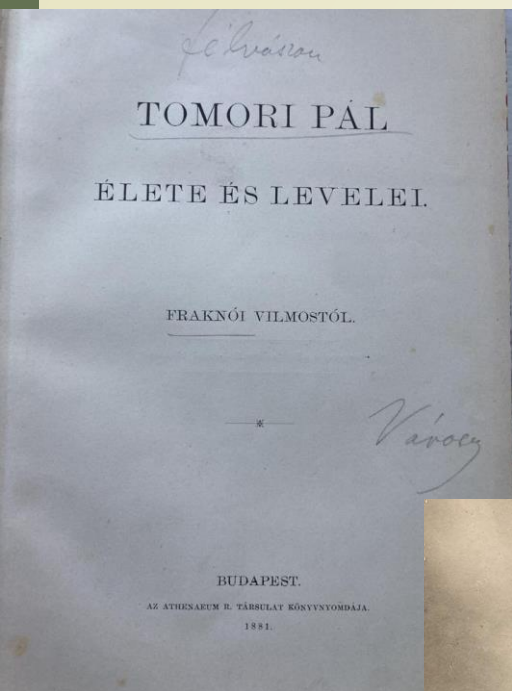
Az 1896. évi, millenniumi kiállítás

Horváth Károly: Perényiné a mohácsi csatatéren Tomori Pál érseket temeti. 1896.

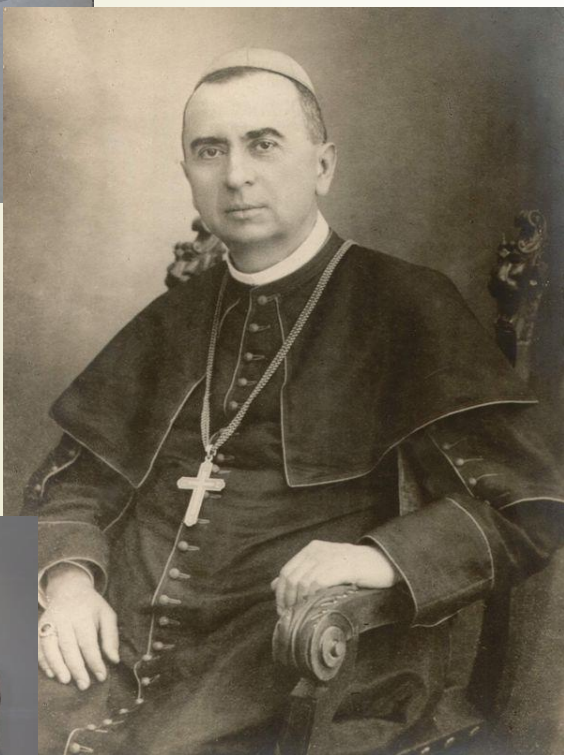

- Magyar Képzőművészek Egyesülete kezdeményezésére Eötvös Lóránd VKM-miniszter 1894. augusztus elején felhívást intézett a katolikus főpapsághoz és a törvényhatóságokhoz: az ezredévi kiállításra készíttessenek történeti festményt (esetleg szobrot) történetük egyik jeles eseményéről, szereplőjéről.
- A Magyarország ezer éves fennállását ünneplő eseménysorozat része volt egy nagy történelmi kiállítás, melynek Jelenkor főcsoportjában kortárs alkotásokat mutattak be. A történelmi festészet utolsó felvirágzása volt ez az esemény. A mohácsi csatát két kiállított kép is feldolgozta.
- **Horváth Károly: Perényiné megtalálja Tomori Pál kalocsai érsek holttestét, Hanula József: Tomori Pál a csatamezőn c. festménye.** A harmadik tervezett szobor, Stróbl Alajos Tomori szobra nem készült el a kiállításra, felállítására csak mintegy 50 év múlva került sor.
- Ahhoz, hogy Tomori alakja központi témája lehessen a Mohács-ábrázolásoknak, ehhez rehabilitációjára volt szükség. A csatát követően sokáig ő volt az egyik bűnbak, elég negatív volt a megítélése. Ebben az is szerepet játszott, hogy sokáig kevés információ volt ismert életével kapcsolatban. A fontos török források, mint Szulejmán naplója, vagy Kemálpasazádé Mohácsnahme c. műve csak az 1820-as évek végétől jelentek meg nyomtatásban. Ezután kezdtek el kiadni a vatikáni levéltár magyar vonatkozású forrásait is.
- Tomori megítélésnek változásában nagy szerepe volt Kalocsának. Az említett művek közül a Hanula-féle festmény és a Stróbl szobor megrendelője Császka György kalocsai érsek volt. A hazáért és hitéért életét áldozó Tomori alakját Kalocsán a jezsuita gimnázium tanuló ifjúsága elé már viszonylag korán példaként állították.

Tomori Pál történetének kalocsai olvasata

Várocy Gyula
(1846-1910)

Tomori Pál kalocsai érsek címere a bácsi várból. 1526 előtt. Magyar Nemzeti Galéria, Reneszánsz Kötár, Budapest.

Mennyiben terheli a csatavesztésért a felelősség súlya Tomorit? oly kérdés, melyre könnyen megadhatni a választ.

Kötelessége lett volna minden erejével oda hatni, hogy a királyt és a sereget az ütközet elfogadásától visszatartsa, vagy legalább elhalasztására bírja. A mesészerű hírek, melyek a magyar táborban a könnyű győzelem hiú reményét felkeltették; a nemeség fenyegető magatartása; az a körülmény, hogy az ő ellenzése valószínűleg eredménytelen maradt volna: nem menthetik ki teljesen.

Szerencsétlensége vala, hogy saját akarata ellenére, a viszonyok hatalma oly állásra helyezé, a melynek nehézségeit talán más sem, de ő kevésbbé mint sok más, volt képes leküzdeni.

donait: a szilárd akaraterőt, a külső körülmények befolyásától független erélyt. A nehézségek elől, melyekkel szembeszállania kellett volna, inkább kitért; a háborgó elemek által, melyek fölött uralkodni volt hivatva, inkább hányattatni engedte magát.

Azonban hábor nem tartozik a történelem kimagasló nagy alakjai közé, nemes jelleme és valóban tragicus sorsa minden idők tiszteletét és részvétét biztosítja emlékének.

Hungary Faint is Kapistránói mellett a halga!!

+1) Tények-
nek törté-
dés!!

Hanula József: Tomori Pál a mohácsi csatamezőn

- A képnek nyoma veszett a Császka-hagyaték 1905. évi árverése után. Az árverési jegyzékben 28. tételként szereplő Hanula-kép mérete: 189x300cm. Kikiáltási ára 500 korona volt.

- Hanula József tanulmányait Császka György szepesi püspök, majd kalocsai érsek támogatta. Előbb Lotz Károly tanítványa volt, majd Münchenben folytatta tanulmányait.
- 1895 márciusában Császka érsek megbízását, történelmi témájú, összetett kompozíció festésére csak patrónusa iránti kötelességtudatból vállalta el.
- A millenniumi kiállítás előkészítésénél 1896 elején, Hanula betegségére hivatkozva a kiállítási anyagot válogató bizottsághoz először csak vázlatot nyújtott be.
- *Tomori Pál a mohácsi csatamezőn* címmel szerepelt az 1896-os kiállításon jelenkori főcsoportjának Műcsarnokban megrendezett tárlatán

- A festményhez több előtanulmány is készült. A beállított jelenetről gipszmodellt és vázlatokat készített. Ezek a Szlovák Nemzeti Galériában és az iglói Szepesi Művészek Galériájában találhatóak.
- *Pesti Hírlap* egyik cikkírója „*A millenáris műtárlat*” című írásában így írt róla: „... annak előtte ugyancsak gyéren mutatkoztak falainkon a történelmi vásznak. De nincs többé lehetetlenség! Ha a kocapiktort vadkanfestővé nemesíti a millenáris tűz, miért ne lehetne a csendélet-festőből csata-festő? ... sőt még Hanula József is beállt a történelmi csatasorba”.

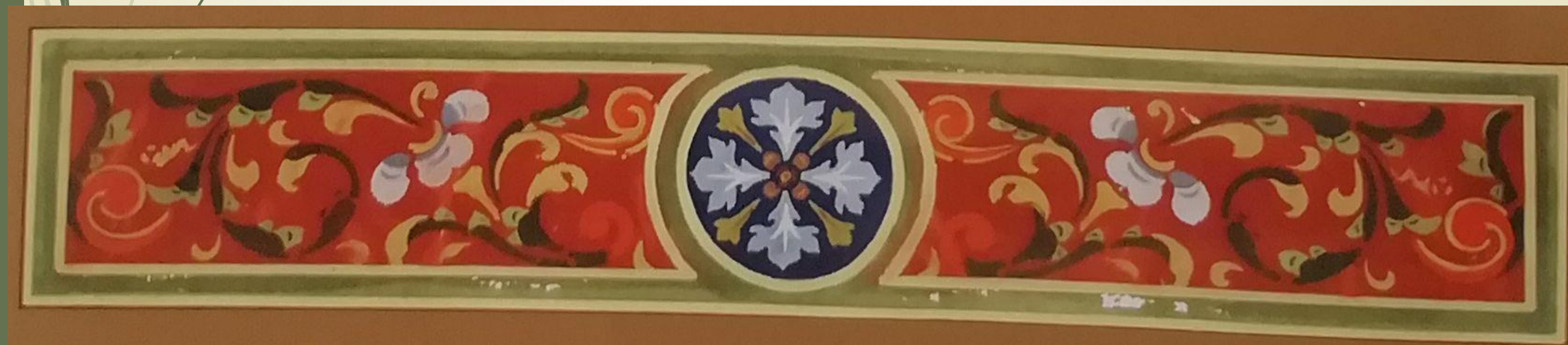
Füredi Richárd: Tomori Pál szobra

- 1894. decemberében rendelte meg Császka György érsek Strobl Alajostól. A kalocsai székesegyház előtt kapott volna helyet 1896-ban.
- A szobor-minta Császka tervei szerint szerepelt volna a millenniumi kiállításon. Strobl 1895-ben vállalta egy 280 cm-es minta készítését. Ez ekkora nem készült el, nem szerepel a kiállítási katalógusban.
- A feladatot végül Strobl tanítványa, Füredi Richárd kapta meg.
- 1898-ban Füredi Richárd a mintával pályázatot nyújtott be a Ferenc József koronázási jubileumi díj képzőművészeti díjára. Mivel ekkor még szobrásznövendék volt, és a díjat csak „kész” művészek kaphatták, ezt nem nyerte el. Munkájáról így írt Fővárosi Közlöny:
„Nem hallgathatjuk el ez alkalommal, hogy a pályázók között különösen kitűnt tehetségével egy fiatalabb, kezdő szobrász: Führer Richárd, a kinek művei sokoldalú tevékenységről és monumentális vénáról tesznek tanúságot. Különösen kitűnik Tomori-szobor mintája, a melyben a pap és a hadvezér kettős jellemzése igen sikerült”.
- 1926-ban merült fel ismét Kalocsán egy Tomori-szobor felállításának a gondolata a mohácsi csata 400. évfordulójára. A kezdeményező Zichy Gyula érsek volt.
- P. Unghváry Antal ferences tartományfőnök így írt a mintával kapcsolatban Mosonyi Dénesnek, Zichy titkárának: *„Igen érdemes volna a gipsz mintát bronzban megcsináltatni, mert elismert művészek igen dicsérték és tényleg igen jól sikerült szobor”.*
- 1934-ben elkészült a szobor
- 1938-ban állították fel Kalocsán az akkori Nagyszeminárium és a székesegyház közötti területen

Köszönöm a figyelmet!

A mohácsi csata művészeti reprezentációja

Tézisek

1. Jelenlegi ismereteink szerint nem maradt fenn sem a mohácsi csatáról, sem a csata helyszínéről hiteles szemtanúk által készített ábrázolás. Mindaz, amit a csatáról tudunk néhány forráson alapul, közülük talán a legismertebb Brodaries István leírása. Nem volt katona, és nem volt végig ott a csatában. Pécsi prépost volt, II. Lajos kancellárja. Beszámolója nem mutatja be a csata egészét. A korabeli latin források kezdik el mohácsi vészként emlegetni, ezt aztán a magyarok is átveszik. Vészként tekintettek rá, hiszen a 16. századi Magyarország szívében zajlik az ütközet, ahol meghal az uralkodó, ezután a törökök kifosztják az ország fővárosát. Nehézség tovább, hogy pontosan azt sem tudni, hol zajlott a csata. Ezzel kapcsolatban nagyon sok kutatás történt. Sok alternatív lehetőséget keresnek a kutatók.

2. A mohácsi ütközet és az ezzel kapcsolatos események különféle technikával készült (festmény, metszet, sokszorosított grafikai lapok) vizuális megjelenítésével több helyen is találkozhatunk. Ezek valamilyen propagandisztikus céllal készültek rendszerint, a korabeli tömegkommunikációban játszottak fontos szerepet.

3. A Mohács-téma ábrázolásánál több változás is megfigyelhető. Ezek elsősorban készítésük korának Mohács felfogásáról szólnak. Ki mit látott-érezte bele a mohácsi eseményekbe. A mohácsi történetet és az azt követő eseményeket többször átkerezték, újra értelmezték. Mohács egy olyan történelmi mérőkövővé vált, amelyhez viszonyítva értelmezték a magyar historia további eseményeit. A kétségtelenül tragikus végkifejletű csata lett az értelmezési pont a későbbi vesztes és néha győztes eseményeinkhez. Ezért írhatta joggal Kisfaludy: Nekünk Mohács kell! A kortársak és őket követve később is sokan úgy vélekedtek, hogy a magyarságnak szüksége van az ilyen végzetes kimenetelű eseményekre ahhoz, hogy összekapja magát, összefogás szülessen. Ennek fényében érthető meg, hogyan állították párhuzamba és élték meg vissza-visszatérő sorscsapásként a történelmet: 1848-1849-es szabadságharc bukása, Trianon.

4. A 18. század végéig zömében külföldi megrendelésű Mohács-ábrázolások készültek. A 18. század első harmadától már magyar megrendelések is előfordultak. Mohács emlékének ápolása a hazai klérus köréből indult.

5. Az elkészült műveket két csoportba oszthatjuk: a.) a mohácsi csata ábrázolásai valamilyen előkép alapján, oda nem illő elemekkel vagy szimbolikus részletekkel. b.) Rekonstrukciós kísérletek hiteles források alapján. Ez az igény egyre növekedett. A 19. században már a Magyarországon megjelenő magazinok, divatlapok törekedtek hiteles viseletek, történelmi miliő megjelenítésére. Az ilyen historiai lapok külön is megjelentek. Olyan könyveket is kiadtak, melyek a régi korok viseleteit és fegyvereit mutatták be.

6. A történelmi témák ábrázolása kedvelt volt, a 19. század második harmadáig több ilyen is készült. Az akadémiai rangsorban az első helyen a történelmi festmények álltak, csak utána következtek a portrék, tájképek, zsánerképek és csendéletek. Az 1896. évi milleniumi kiállításon volt egy rövid felfutása a történelmi festészetnek.

7. Tomori Pál rehabilitációja. Ekkor jelentek meg a Tomori ábrázolások.

Kontextus – A mohácsi csata keretrendszere

A csatát követően megindult a Habsburg propaganda, Habsburg birodalmi keretezést kapott a történet. Ez nyilvánvalóan a birodalom hatalmi törekvéseit volt hivatott alátámasztani. Ennek

nyomán foszlott szerteszét Európában a „magyarok a kereszténység védőbástyái” toposz. A propaganda ugyanis azt terjesztette, hogy a magyarok maguknak köszönhetik a csapást, mert széthúztak, elfordultak Istentől. Megindult a bűnbak keresés: ideális célszemélynek bizonyult Szapolyai, aki oda sem ért, vagy Tomori Pál, aki alkalmatlan volt a fővezérségre, akit emberei zsaroltak meg, ha nem indít támadást, akkor hazamennek és különben is, mivel nem önszántából hagyta el a ferences zárdát, hanem pápai nyomásra, így nem teljes akarattal vett részt az eseményekben. Így értelemszerűen nem ők lettek azok a celebek, akiket ábrázolni igyekeztek a művészek.

A 16-17. században volt egy szakrális értelmezése is Mohácsnak, úgy tekintettek Mohácsra, mint a közösségi bűnök következményére.

A 17. század végén a második Mohács, a nagyharsányi csatával párhuzamos szerepeltetés: birodalmi keretezés, a Habsburgok propagandája azt hangsúlyozta, hogy ők teremtték meg a lehetőségét a keresztény állam renovatiojának, övék az érdem. Az isteni igazszolgáltatás megvalósulásaként mutatták be a két mohácsi csatát. Ez egyfajta vallásos történelem szemlélet volt.

A 18. század első harmadától jelentek meg a hazai megrendelésű művek. A Mohács-emlékezet hazai megújításának első kezdeményezői a magyar klérus tagjai voltak. A katolikus vallásgyakorlat előtérbe helyezte a lelkipásztori szempontokat, mint pl. az ütközetben elhunyt lelki üdvéért végzett engesztelő miséket. Ez az egyházi keretein belül valósult meg. Esterházy László Pál pécsi püspök 1787 körül, a nagyharsányi csata centenáriuma alkalmából rendelte meg Dorfmaister Istvántól az első és második mohácsi csata, ill. II. Lajos háromnegyed alakos portréját. A festményeket a mohácsi püspöki lak ún. királyszobájában helyeztette el. A képeket ebben a teremben meg is tekinthették az érdeklődők. A püspököt a király halálának lehetséges helyszíne is foglalkoztatta, ezért szakemberekkel mérette fel a Csele-patak partján álló malmot, ahol az akkori közvélekedés szerint II. Lajos király belefulladt a Csele-patakba. Állt itt egy emlékoszlop maradványa, melynek felújítását aztán Esterházy tervbe vette.

Király József pécsi püspök 1816-ban a mohácsi Kálvária dombon a csatában elesett hősök emlékére, a Hétfájdalmú Szűznek szentelt kápolnát emeltetett. Az épületnek volt egy csatatér felé néző kilátója is, mely a nagy forgalom miatt megrepedt. 1856-1860 között Hild József tervei alapján, közadakozásból építették újjá. Király József 3000 forintos misealapítványt tett az elesett hősök lelki üdvéért a kápolnában évente bemutatandó misék céljából. Ugyanis megdöbbenően hallotta, hogy a csatamezőn a mohácsi tragédia semmilyen emlékjele nem látható. A főpásztor úgy rendelkezett, hogy az emlékmiséket az ütközet emléknapján, augusztus 29-én, Keresztelő János fővételének ünnepén mutassák be, a prédikáció pedig három nyelven, magyarul, németül és horvátul hangozzon el. Ezek a szentbeszédnek nyomtatásban is megjelentek. Az augusztus 29-i emlékmise elrendelésével ez a nap hivatalosan is a csata emléknapjává vált.

A 19. században jelentős változás következett be a mohácsi csata megítélésében, megerősödött birodalmi értelmezéssel szemben egy nemzeti narratíva. Eltűnt a keresztény állam helyreállításának gondolata. A nemzeti keretezésben a letragikusabb következménye az ország politikai önállóságának elvesztése lett, vagyis a három évszázadig tartó idegen uralom (oszmán, majd Habsburg). Ennek következtében vált a mohácsi csata a nemzet történetének kulcsfontosságú eseményévé, mérföldkövévé. Megszületett a Mohács-toposz. A visszafoglaló, nagyharsányi csata emléke pedig egészen elhalványult.

A 19. századi romantikus történetírás úgy tekintett Mohácsra, mint a magyarok bűnök miatti bűnhődés helyszínére. A hazafias és szakralizált értelmezés összekapcsolódott. A kortársakat az a kérdés foglalkoztatta, hogy a hazáért Mohácsnál meghaltak véráldozata révén nyerhet-e a nemzet bűnei alól feloldozást? Remelley Gusztáv így írt a Pesti Hölgy c. divatlapban 1864-ben: „A mohácsi hősök siettek a király zászlói alá s vonultak le Mohácshoz, hogy habár elhagyatva

a többiektől nem képezhetnek áttörhetetlen gátot Szoliman csordái ellen, legalább vértanúi haláluk által engesztelő áldozatot mutassanak be a nemzetüket méltán elítélt Mindenhatónak”. A 19. században fokozódott az igény a történeti hitelesség iránt, és ez lassan felülírta a Mohács-téma allegorikus, szimbolikus megjelenítését. A század derekára a történelmi témák ábrázolása háttérbe szorult. A történelmi festészet rövid fellángolását hozta az 1896. évi ezredévi kiállítás, ahol a csata és az ehhez kapcsolódó események ábrázolása megjelent.

A Mohács-1849/49 sorba illeszkedett az 1920. évi trianoni békediktátum. 1926-ban a mohácsi csata 400. évfordulójának ünnepén trianoni elemeket is találhatunk mind a retorikában, mind a Mohács város központjába tervezett emléktemplom és árkádsor kialakításánál. Ismét visszatért a két mohácsi csata gondolat: az egyik árkádsor az 1526. évi, a másik az 1687. évinek állított volna emléket. A baloldali árkádsor oszlopai Csonka-Magyarország megmaradt megyéit jelképezték volna. Mohács és Trianon párhuzamba állításával találkozhatunk a megjelent évfordulós emlékkötet előszavában, melyet Klebelsberg írt. Fischer Béla Baranya vármegye alispánja a kötetben lévő versében ezt így fogalmazta meg:

„Vándor! Elestünkön ne ejtsél kishitű könnyet.

Vérünk hullása áldozat a honért.

Gyászemlékű Mohács örökébe jött Trianonnak

Átkai ellen fel az egekbe kiált”.

Ábrázolások

A Moháccsal kapcsolatos ábrázolásokat-műveket tematikus sorrendben tekintjük át. Először II. Lajos poszthumusz portréiról lesz szó. Alakja szorosan össze kapcsolódott Moháccsal. Halála után feltűnően nagy számban készültek portréi. A következő blokk a korabeli tömegkommunikációban fontos szerepet játszó újságok, rölapok, sokszorosított grafikai lapok Mohács-témáit foglalja magába. Majd 18. századi ábrázolásokat szeretnék mutatni. Ezután a 19. századi, mohácsi tematikát nézzük meg, kitérve a millenniumra készült darabokra. Végül a Mohács-Trianon párhuzamot érzékeltető műveket mutatom be.

1. II. Lajos portréi

Nagy számban készültek halála után. Látszik, hogy a Habsburg-propaganda gyorsan működésbe lendült és trónigényük vizuális alátámasztásához felhasználták Lajos alakját. A magyar trón megöröklésére Mária és Lajos házasságakor kötött szerződés alapján valóban joguk volt. Tehát egyrészt ezzel biztosították maguknak a trónt, másrészt a törökellenes harcok propagandájában is jól hasznosítható volt a mártírhalált halt uralkodó, akit miles Christiként, martyr Christiként is emlegettek. A hazai elit egy része épp a törökök elleni segítségnyújtás reményében fogadta el a Habsburgokat. Mintha egyfajta szentté avatási szándék is állt volna a háttérben. Megerősödött a hazájáért a csata előtt tudatosan mártírhalálra készülő király képe. Sárffy Ferenc győri várkapitány, aki ott volt a holttest megtalálásánál, pl. arról számolt be levelében, hogy a test csodálatos módon romlatlanul került elő. Ez a fordulat középkori hagiográfia kedvelt eleme volt. Az uralkodó portréin megfigyelhető, hogy öregítették őt, már nem egy 20 éves ifjúként ábrázolták. Habsburg Máriával együtt ábrázolva nagyjából egykorúnak tűntették fel őket.

1531 körül készült Christoph Füssl, körmöcbányai éremvéső emlékérmé, mely II. Lajost és az özvegy Habsburg Máriát ábrázolja, aki ekkor már a felirat szerint Németalföld helytartója volt. Az uralkodót itt már nem 20 éves ifjúként láthatjuk. A másik oldalán pedig egy csatajelenet látható, a vágató török könnyűlovasok és ágyúk fogják körbe a páncélos magyar sereget. A

király visszahőkölő lován ül. A ló páncélján lengyel sas és cseh-magyar címer látható. II. Lajos lengyel és cseh király is volt.

A mártírhálált halt, Habsburgokkal rokonságban álló magyar király később is része volt a Habsburg-reprezentációnak. Bekerült pl. a Habsburg hősei közé, az ún. hősi pantheonba. Vértjét ugyanis a Ferdinánd főherceg által létrehozott ambrassi fegyvergyűjteményben őrizték. Ferdinánd főherceg gyűjtötte a jeles hadvezérekhez köthető ábrázolásokat és relikviákat. Az ambrassi gyűjtemények 1601-ben jelent meg metszetekkel illusztrált katalógusa, mely az első ilyen múzeumi katalógusok sorában. Ez volt az Armamentarium Heroicum. Lajoson kívül még Zrínyi Miklós alakja is helyet kapott Habsburg birodalom hőseinek „csarnokában”

Szépművészeti Múzeumban őrzik a következő II. Lajos portrét. Az uralkodó alakja egy az egyben Raffaello Lorenzo de Medici portréját mutatja, a fejet kivéve. A Medici-portré amerikai magángyűjteményben található. A budapesti képen a király ábrázolásához előképként Paolo Ciovio nocerai püspök híres, 400 darabból álló comói gyűjteményének II. Lajos ábrázolását vették alapul. Ciovio szintén gyűjtötte a nevezetes hadi tetteket végrehajtó férfiak portréit. Gyűjteménye életrajzokkal és a festményeinek metszeteivel többször is megjelent és nagyon elterjedt volt Európában. Még cseh krónikáknál is felhasználták az itt szereplő II. Lajos ábrázolást. A comói gyűjteményt a Mediciiek is lemásoltatták, ezek a másolatok a firenzei Uffiziben láthatóak. II. Lajos képének másolatát Cristofano dell’Altissimo készítette.

2. Fametszetek Mohács-témával

Lázár deák térképe (Tabula Hungariae)

Lázár deák secretarius volt és Bakócz Tamás esztergomi érsek környezetéhez tartozott. A mohácsi csata utáni, de még a török megszállás előtti Magyarország térképét készítette el. Ez nyomtatásban jelent meg. Mohácsnál látható a csata megjelenítése.

Neue Zeitung

A korabeli Európa nagy érdeklődéssel és aggodalommal várta a Kelet-Európában zajló törökellenes harcok híreit. Az aktuális híreket különféle, zömében német nyelvű újságok (neue Zeitung), rölapok, ill. sokszorosított grafikai lapok szállították. Kiadásuk központja Nürnberg volt, de megjelentek más német városokban, úgy mint Lipcse, Drezda, Augsburg, ill. Bécsben is adtak ki ilyet. Ezek célja a tájékoztatáson túl, a lakosság török ellenes egységfrontjának fenntartása volt. Tartottak ugyanis, nem teljesen alaptalanul egy esetleges európai török inváziótól. Ezekben a médiumokban a mohácsi csata ábrázolásához ún. katonai zsánerképeket használtak fel, melyek csatajelenetet, várostromot stb. ábrázoltak. Nem volt haditudósító, aki ekkor megjárta volna a mohácsi csata helyszínét. A csatajeleneteket, más csatákhoz is felhasznált metszetekkel illusztrálták. Rendszerint a magyar páncélos nehézlovasság és a török könnyűlovasság összecsapását mutatják be. Ez a mohácsi csata egy elterjedt ábrázolásává vált.

Előfordultak részletesebb ábrázolásai a mohácsi csatának. Itt is használtak előképeket, de egyes részleteket aktualizáltak.

A bambergi Staatsbibliothekban őrzik a következő, mohácsi csata-ábrázolást. 1526-ban, a csatát követően készült. A két sereg összecsapását láthatjuk, alatta Mert Sporer mohácsi csatáról szóló versének részlete olvasható. Láthatóak rajta a cseh zászlót tartó katonák, II. Lajos, aki cseh király is volt, innen is kapott segítséget.

Ehrenspegel des Hauses Österreich (Augsburg, 1559)

A következő mohácsi csatát madártávlatból ábrázoló metszetet a hadi tudományokban jártas közönségnek, tehát szakembereknek készítették általában. Az ún. topografikus-analitikus csataképekhez tartozik. A müncheni Staatsbibliothekban őrzött, gazdagon, több száz miniatúrával illusztrált kéziratot az augsburgi cipészlegényből, majd mesterből városi történetíróvá avanzsált Clemens Jäger állította össze a Fugger-család számára. Több másolata is ismert. A kézirat a Habsburg dinasztia történetét tárgyalja. Az itteni mohácsi csatajelenet alapján elmondható, hogy illusztrátorának voltak információi az ütközetéről: a csata a Duna mellett volt, II. Lajos körül felsorakozott a nehézlovasság, a könnyűlovasság és a gyalogság, vagy hogy a magyarok szekértáborból állítottak, heves volt az ágyúzás, cseh-horvát zászlókat is lehet látni, a gyalogosok a német zsoldosok öltözködését viselik.

Török minatúrák

Számos, a győztes szemszögéből készült török miniatúra is ismert, ezeket részben az isztambuli Topkapı Szeráj Múzeumában, részben pl. Bécsben őrzik. Ilyen a Bécsben őrzött, Dzselaáza Musztafa *Az országok osztályai és az utak* c. munkájának, 1575-ben Szolnokon őrzött változata. Bal oldalon a magyar sereg látható, a lovon ülő II. Lajos páncélos alakjával. A jobb oldalon pedig a török csapat áll, Szulejmán lovon ül itt is. Középen ágyúk állnak. A kép alsó részében ádáz küzdelem folyik. Stilizált öltözetek, természetesen eltérő jelleggel. II. Lajos öltözte a korban elterjedt keresztény uralkodó ábrázolásokat követi.

Türkische Zeitung

Az 1530-as évektől lettek népszerűek azok a sajtótermékek, rölapok, melyek a törökök kegyetlenkedéseit mutatták be. A cél az ősellenség, a török negatív megítélésnek fenntartása volt. Itt a keresztény Európa és az iszlám török világ állt szemben egymással. A törököket barbárnak, kegyetlennek, civilizálatlannak állították be. Városi környezetben vérengző török katonákat ábrázoltak az ehhez használt metszeteken, de legalábbis a sisak helyett sokszor turbánjuk volt, ha az öltözetük nem is különbözött markánsan az európai katonai viselettől.

A törökök irgalmatlanságának illusztrálásához bibliai előképet használtak, melyet a betlehemi gyermekgyilkosság történetét idézte meg. Ez különösen elborzasztó erejű volt, a törökök erkölcs nélkülségét mutatta be, hiszen még a legvédtelenebbeket sem kímélték. Ennek is volt egy fejlődési íve. Eleinte átlag katonai öltözetű alakokat ábrázoltak ezek a metszetek, később itt is megjelent a turbán.

3. 18. századi ábrázolások

A 1756-1758 között készült August Rummel hat darabból álló sorozata a bécsi Erdélyi Udvari Kancellária megrendelésére (ma bécsi Magyar Nagykövetség), melynek egyik darabja a mohácsi csatát ábrázolta. A festményciklus a magyarok történetét mutatta be a Kína melletti őshazából való elindulástól kezdve a mohácsi csatáig.

A 18. században a magyar klérus részéről sokat tett Mohács emlékezetének megújításáért. Esterházy László Pál pécsi püspök 1787 körül, a nagyharsányi csata centenáriuma alkalmából rendelte meg Dorfmaister Istvántól az első és második mohácsi csata, ill. II. Lajos háromnegyed alakos portréját.

4. 19. századi történelmi festészet képei

A 19. századi történelmi festészet az ekkor születő magyar nemzeti narratívában szereplő fontosabb eseményeket örökítette meg, pl. Buda vár visszavétele, vagy a mohácsi csata.

Közülük több alkotás is II. Lajos halálát, a csatatéren holtan heverő vitézek eltemetését örökítette meg. Ezek a művek széles körben ismertté váltak, mert a sajtóban reprezentatív műmelléklet is megjelent róluk, ezeket sokszorosított grafikai lapok formájában meg is lehetett vásárolni.

Ezek voltak az ún. temetéseképek, melyek biblia ábrázolások, Krisztus keresztre feszítése, siratása, levétele a keresztről és a Piéta ábrázolásokból vettek át bizonyos elemeket, melyet a nézők biztosan be tudtak azonosítani. Ezek a művek Krisztus halálát és áldozatát állították párhuzamba II. Lajos sorsával, aki a keresztény hitért életét áldozó mártírrá vált.

A II. Lajos holttestének megtalálása újszerű kompozíció volt. Ez az ábrázolás összekapcsolódott a korszakban egyre fontosabbá váló, szentnek tartott nemzeti függetlenség gondolkörével, a van még remény, feltámadás eszméjével.

A reformkori költészetben megjelenő önostorozó, bűnbánó attitűd és a hősök iránti tisztelet, vallásos áhítat látható ezeken a festményeken. Fontosabb szakrális elemek: A halott előtt, körül imádkozó alakok láthatóak gyakran. A holttest kiemelésében segédkező emberek csoportja térdel az uralkodó holtteste mellett. A kiemelést segítő deszka, a lepedőbe csavart holttest a Krisztus levétele a keresztről kompozíciókkal mutat rokonságot.

Orlai Petrics Soma: II. Lajos király testének megtalálása. 1851. Debrecen, Refi.

Erről így írt Toldy Ferenc a művésznek Münchenbe írt levelében: „*némelyek Krisztus sírba tételének verzióját állítják látni*” rajta. A király szinte romlatlan teste nemcsak Krisztust, hanem a nemzetet is jelképezte. Az Orlai Petrich kép két egymásra boruló, zokogó nőalak a Krisztus levétele a keresztről jeleneteken is látható.

A témát Székely Bertalan is feldolgozta: II. Lajos tetemének megtalálása. 1860. MNG. Székely törekedett a történeti hitelességre. Lajos fejének megfestéséhez hiteles arcképét használta fel, mely a brüsszeli Szépművészeti Múzeumban található. Ez egy 16. század eleji portré.

Orlai Petrics Soma: Perényiné temeti a mohácsi csata halottait. 1859 körül. MNG.

A mohácsi csatához köthető nőalakok képzőművészeti megjelenítésével, Habsburg Márián kívül csak a 19. században találkozunk. A század elejétől körvonalazódott a női hősi pantheon, tagjai voltak pl. az egri és szigetvári nők is, is idekerült Perényiné Kanizsai Dorottya is. Ábrázolásánál Szűz Mária orans, könyörgő kéztartású alakját vette alapul.

A mohácsi csata elevenedik meg Than Mór és Székely Bertalan képén.: a visszavonhatatlan, végleges pusztulást láthatjuk ezeken.

Than Mór mohácsi csatát ábrázoló képe, 1856. Művének központi témája a hőiesen küzdő magyarok emléke volt.

Székely Bertalan: Mohács. 1862. MNG.

5. Az 1896-os, ezredévi kiállítás

A Magyarország ezer éves fennállását ünneplő eseménysorozat része volt egy nagy történelmi kiállítás, melynek Jelenkor főcsoportjában kortárs alkotásokat mutattak be. A történelmi festészet utolsó felvirágzása volt ez az esemény. A mohácsi csatát két mű is feldolgozta.

Horváth Károly: Perényiné megtalálja Tomori Pál kalocsai érsek holttestét, Hanula József: Tomori Pál a csatamezőn c. festménye. A harmadik tervezett szobor, Stróbl Alajos Tomori szobra nem készült el a kiállításra, felállítására csak mintegy 50 év múlva került sor.

Ahhoz, hogy Tomori alakja központi témája lehessen a Mohács-ábrázolásoknak, ehhez rehabilitációjára volt szükség. A csatát követően sokáig ő volt az egyik bűnbak, elég negatív volt a megítélése. Ehhez hozzájárult az is, hogy sokáig kevés információ volt ismert életével kapcsolatban. A fontos török források, mint Szulejmán naplója, vagy Kemálpasazádé Mohácsnahme c. műve csak az 1820-as évek végén jelent meg nyomtatásban. Ezután kezdtek el kiadni a vatikáni levéltár magyar vonatkozású forrásait. Tomori megítélésnek változásában nagy szerepe volt Kalocsának. Az említett művek közül a Hanula-féle és a Stróbl szobor megrendelője Császká György kalocsai érsek volt. A hazáért és hitéért életét áldozó Tomori alakját Kalocsán a jezsuita gimnázium tanuló ifjúsága elé már viszonylag korán példaként állították.

Horváth Károly képe

Hanula képe. Nem maradt fenn, viszont vázlatai ismertek. Tomori életrajza a 19. század derekára állt össze. Fraknói Vilmos írta meg a legteljesebb életrajzot. C. Tóth Norbert történész foglalkozott vele újabban. A koncepció formálásában nagy szerepe volt Várossy Gyula kanonoknak, később érseknek. Tervezte egy életrajz összeállítását, erre utal a Könyvtárban fennmaradt jegyzetapparátusa. Markánsan eltérő véleménye volt Fraknóihoz képest. Ezt a Fraknói-féle életrajzhoz fűzött megjegyzéseiből láthatjuk. Ő volt tehát, aki Császkának segített a millenniumi téma megtalálásában.

Irodalom:

Lakatos Adél: Tomori Pál érsek alakja az 1896. évi millenniumi kiállítás kalocsai előkészületeiben. In: Varga, Szabolcs; Kovács, István (szerk.) Mohács: számvetés. Tanulmányok az 1526. évi mohácsi csatáról. Budapest, Magyarország, Pécs, Magyarország : Martin Opitz Kiadó, Janus Pannonius Múzeum (2025) 552 p. pp. 513-533.

Papp Júlia: Kép és emlékezet. A mohácsi csata és II. Lajos a képzőművészetben. Budapest, Libri Könyvkiadó Kft. (2025) 216 p.